

VISSZA A SZALONBA! Büszkeség és balítélet két színészre

■ Általánosan elismert igazság,... hogy aki ezt a mondatot kapásból folytatja, bizonyára otthonosan mozog az Austen-univerzumban. Mert itt már rég nem egy tizennyolcadik század végi író nő mindössze hat regényből (és pár fiatalkori munkából) álló életművéről van szó, Jane Austennek kultusza van. Regényeit újra és újra kiadják, hollywoodi vagy BBC filmadaptációk készülnek kedvelt filmcsillagok szereplésével, profi és dilettáns írók írnak folytatásokat a regényeihez. Az író nő személye, magánélete is élénken foglalkoztatja a rajongókat, számos történet íródott, film készült Jane Austen életéről, amelyek kivétel nélkül a titokban tartott, beteljesületlen szerelem kérdésére összpontosítanak, mellőzve mindazt a tényt, amelyet a szerző életéről valóban tudni lehet. De a vámpírok és egyéb természetfeletti lények kultusza a posztmodern bricolage technika segítségével ún. „mashup könyveket” majd azok megfilmesítéseit is piacra dobta. A *Büszkeség és balítélet és a zombik* éppúgy része az Austenkultusznak, mint a BBC 1995-ös megfilmesítésében Darcyt alakító Colin Firth vizes inge, a számtalan on- és offline fellelhető Jane Austen Klub, az angliai Steventonba és Bathba Jane Austen emléktúrákat szervező utazási irodák ajánlatai vagy a megszámlálhatatlan mennyiségben Austen arcképével díszített tárgyakat és a regényeiből vett mondásokat tartalmazó füzetkéket, könyvjelzőket, naptárakat stb. árusító boltok kínálata.

Az Austen-kultuszt elemző Carole Houlihan Flynn szerint: „Austen kul-

turális fétis, őt szeretni vagy gyűlölni olyan tipikus jelentésekkel bír, amelyeknek semmi köze a műveihez. Számos, egymásnak ellentmondó érdekek öndefiníciójában játszik elemi szerepet, egyformán fontosnak tartják a kifinomult eszkéapisták és a keményfejű realisták, az erkölcs szigorú őrei és a játékosan amorális színpadiasság hívei, az elitisták és demokraták, a lázadók és a konvencionálisak, a hozzáértők és az egyszerű olvasók. Ezért nehéz megtalálni a műveit elemzők bevallott vagy bevallatlan programjai között az »igazi« Austent.”¹

Megvallom, Joanna Tincey *Büszkeség és balítélet* színpadi adaptációjára a Centrál Színházban elsősorban nem is a színházi csavar (az összes szerepet két színész alakítja) miatt voltam kíváncsi, hanem az érdekelt, vajon az „igazi austenség” milyen vonásait emeli ki egy ilyen adaptáció.

Ujj Mészáros Károly rendezésében legelőször az ragadott meg, milyen jól illik a színházi tér az austeni világhoz. A Kisszínpad nézőterének zsidobongása már a függöny felmenése előtt hozott valamit az Austen-regények klausztrófób világából. Austennél ugyanis a legtöbb jelenet zsúfolt szalonokban, kis szobákban, ebédlőkben zajlik, ahol a hőst mondhatni sosem hagyják magára a gondolataival, szinte soha nincs lehetőség bizalmas beszélgetést nyugodt körülmények közt folytatni. Ha netán két szereplő végre kettesben marad és fontos dolgokról beszélhetnek egymással, az nem ritkán olyan jelenet, amelyben a hősnő roppant kínosan

érzi magát (lásd Mr. Collins leánykére a *Büszkeség és balítélet*ben). Mindössze két színésszel a színpadkép már inkább ennek a világnak az intimitását sugallta, a vetített háttér nem is annyira azt hivatott jelölni pontosan, hogy éppen melyik helyszínen járunk, hanem hogy a társadalmi ranglétra melyik fokán él az a család, akinek a szalonjába bekukkintunk. A társadalmi helyzet, a jövedelem obszesszív ismételtetése ismét az Austen-világ jellemzője, itt mindig mindenkiről tudni lehet, hogy mennyi az éves jövedelme, olyan Austen-szereplő is van, akinek még a nevét sem ismerjük, csak a vagyónáról esik szó a banki kivonatok precizitásával. (Az persze más kérdés, hogy Mrs. Bennett komikus, pénzsóvár figurának tűnik, holott az adott társadalmi helyzetben inkább realista: őt, az öröklésből automatikusan kizárt lánygyermekkel akkoriban valóban nemigen volt más lehetősége gyerekei életben való boldogulását elősegíteni, mint az, hogy a lehető legjobban férjhez adja őket.) De akármilyen helyszínen is járunk, a falról mindig ugyanaz a két arc (az összes szereplőt alakító két színész, Balsai Móni és Schmied Zoltán) néz le ránk, egy újabb árnyalattal ráerősítve arra, hogy az intimitás és klausztofóbia közt vékony a választóvonal, bárhová menjünk, ugyanazok az arcok néznek vissza. A portrék szerepe többnyire az adott hely társadalmi státuszának jelzése, de néha konkrétan utalás is történik rájuk, például amikor az otthonával kérkedni akaró Mr. Collins „boldogult atyám és drága anyósomként” hivatkozik rájuk.

A két színész számára igazi kihívás és örömjáték lehet ennyi jellegzetes karaktert alakítani. Néhány gondosan kiválasztott tárgy hivatott „magába sűríteni” egy-egy szereplő jellemzőit: így Mr. Darcy fehér kesztyűt tart a kezében, az intrikus Miss

Bingley legyezőt, Mr. Bennett megkönyvet, és ugyanilyen jelölő funkciót tölt be Bingley lovaglókabátja, a szeleburdi Lydia rózsaszín, Kitty kék szalagja, vagy a Gardiner családot ezúttal egyetlen nagybácsiba sűrítő figura bombonos doboza, amiből mindegyre kényszeresen kínálgatja beszélgetőtársait. A tárgyak helyenként nemcsak jellemeznek, hanem képviselnek is szereplőket, így lesz egy jelenetben egy díványpárna a szigorú nagynéni, Lady Catherine lánya. (Az egyetlen csúnya Bennett-lány, a tudálékoskodó Mary jelenlétét nem is tárgy, csupán egy meglehetősen fals fuvoladallam jelképezi.)

Talán jellegzetes tárgyak nélkül is működne az egyik szereplőből másikba való átlényegülés, hiszen minden figurához más-más gesztusok, mimika, hangszín és hanghordozás társul. Lenyűgöző ugyanakkor kiapadhatatlan humorforrást is biztosít, ahogyan például Schmied Zoltán jóságos-naiv, szelíd Jane-ből hirtelen görnyedt, szkeptikus Mr. Bennetté változik. Balsai Móni képes egyik pillanatról a másikra megöregedni, megcsúnyulni, ahogy bájos, szellemes Lizzie-ből locsogó, férjét szekírozó Mrs. Bennett lesz. (Csak reménykedünk, hogy Mr. Darcy sosem hallotta a „Nézd meg az anyját” kezdetű mondást!)

Azzal, hogy a huszonegynéhány szerepet két színész alakítja, a jellemábrázolás szükségképpen egy-egy jellegzetes tulajdonság kiemelésére kell összpontosítson, így elkerülhetetlen a karikírozás. Caroline mindig mesterkéltséges és mézesmázos, Kitty mindig csacska (és gyakran köhög), Darcy mindig morcosan szorongatja a kesztyűjét, Bingley pedig üdvözült mosollyal teszi szívére a kezét. Ugyanakkor ez picit merevvé, egydimenzióssá teszi a figurákat, nincs lehetőség részletező jellemábrázolásra. Az egyetlen kivétel a darab végi jelenet, amikor a büszkeség végre legyő-

zetik, a balítélet pedig megszűnik, Lizzie és Darcy egymásra talál. Az Austen-regények jellemzője, hogy mindig csak a férfi vallomását ismerjük meg, azt sosem tudjuk, konkrétan mit válaszol erre a hősnő. Mondhatni nem is lényeges, hiszen érzelmeivel úgyszólván tisztában van az olvasó. (Meg egyébként is, mi mást tehetett volna akkoriban a szegény lány, mint hogy villámgyorsan férjhez megy, kihasználva a ritka alkalmat, hogy a megfelelő vagyonos kérő tetszik is neki? Amúgy Austen a ráaggatott romantikus máz ellenére kifejezetten nem házasság-párti.) Vagy nagyonis lényeges lehetne, mit mond a hősnő, de az író miután egy regényen keresztül közvetlen közelről, mintegy nagyítóval figyelte hőseit, ebben a pillanatban hirtelen diszkréten rájuk csukja az ajtót. A *Büszkeség és balítélet*ben például Darcy hardcore rajongók által kívülről fújt vallomása után ennyit tudunk meg Lizzie válaszárol: „Ha nem is nagyon összefüggően, de rögtön tudtára adta, hogy az említett időpont óta az ő érzelmeiben olyan mélyreható változás állt be, hogy most már hálásan és örömmel fogadja előbbi szavait.” Ezután Darcy még hosszan beszél „okosan és melegen”, de az már nem tartozik ránk, hogy mit. A filmes/színvadi adaptáció azonban nem élhet Austen eszközével, a hősök kénytelenek beszélni, a dramaturgnak/rendezőnek szavakat kell adnia nekik, vagy elintézhetik az egészet egy (a nézők által már amúgy is várt) csókjelenettel. Baráthy György

és Ujj Mészáros Károly bravúrosan oldották meg a kérdést: Lizzie és Darcy ugyanis a sok félreértés tisztázásakor összevesznek. No nem nagyon, csak éppen annyira, amennyire a helyzet indokol egy gőzkieresztő összecsapást, de kétségkívül ez a komikus kis-jelenet az, amelyikben a szereplők hirtelen kiléphetnek az addigi, picit merev szerepükből, és váratlanul rácsodálkoznak egymásra.

Hozza tehát a bevezetőben említett „igazi Austent” a Centrál Színház produkciója? Kétségtelenül. Az Austen-rajongók megkapják a ráismerés örömét (a szövegben mindegyre visszacsengenek a magyar olvasó fülelének ismerős Szenczi Miklós-fordítás mondatai), a többieknek kínál egy pörgős, derűs bevezetőt az Austen-világba (vagy egy jól sikerült este élményét).

A *Büszkeség és balítélet két színeszre* ugyanakkor talán nem is annyira a címben jelölt regény, mint inkább a korai Austen-művek világába vezet be. Az a nyers karikírozó kedv, szellemes ironia csendül ki belőle, ami Austen korai munkáit jellemezte. Tudjuk, hogy kamaszkorában apróbb színvadi jeleneteket is írt, és ezeket a kor szokása szerint családtagokkal közösen, maguk mulattatására elő is adták. A Centrál Színház Kisszínpadán életre kel egy régi szalonszínház világa. Mintha egy megírt, elveszett és most újra megtalált Austen-darabot néznénk...

Vallasek Júlia

■ JEGYZET

1. Carole Houlihan Flynn: *Jane Austen's Letters*. In: *The Cambridge Companion to Jane Austen*. Ed. Edward Copland – Juliet McMaster. Cambridge University Press, Cambridge, 1997.